

Segregació escolar: d'on venim i cap on anem

Compendi d'articles acadèmics sobre un fenomen social que a Catalunya presenta índexs elevats i estructurals | L'administració ha dut a terme polítiques que, més que lluitar per combatre la segregació escolar, han contribuït a potenciar-la

Parlem de segregació escolar quan en un centre s'hi concentra 'de manera artificial' un determinat grup d'alumnes. | Juanma Peláez

La segregació escolar no és un fenomen nou. A Catalunya, com a la resta d'Europa, és un fet constatat arran dels informes i estudis analitzats que **aquest fenomen ha anat en augment al llarg de les últimes dècades**. Un fet que des de diferents universitats i institucions que treballen en l'àmbit educatiu, s'ha vingut estudiat i denunciat repetidament. En aquest compendi us presentem un recorregut (petit, tenint en compte la gran quantitat d'estudis, articles i recerques que hi ha sobre aquest tema) del que s'ha publicat des de principis del 2000 -González i Benito (2007) o el primer informe del Síndic (2008)- i fins el 2019, moment en què se signa el Pacte contra la Segregació Escolar, impulsat pel mateix Síndic de Greuges amb la col·laboració d'experts, entitats municipals i el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Diu l'informe del Síndic de novembre de 2016 que la realitat social de cada centre ha de ser representativa de la realitat social del barri o municipi on desenvolupa la seva activitat. **Parlem de segregació quan en un o diversos centre es concentra "de manera artificial" un determinat grup d'alumnes** amb unes característiques catalogades socialment com a problemàtiques o estigmatitzades o bé amb una situació social, econòmica i cultural afavorida

(Besalú, 2016). És a dir, la segregació es fa efectiva quan la presència d'un determinat perfil d'alumnat és clarament superior al percentatge d'infants d'aquell mateix perfil en el seu territori d'influència. Les conseqüències d'aquest fenomen són especialment negatives en relació a la vulneració de drets i d'accés a l'educació en igualtat d'oportunitats, el rendiment acadèmic global del sistema o la cohesió social, entre d'altres.

De la lectura de les mostres recollides en aquest dossier en podem extreure un fet constatat i demostrat, i és que **a Catalunya hi ha uns índexs de segregació escolar elevats i estructurals**, una situació que Bonal (2019) qualifica de preocupant. La segregació als centres educatius catalans és una realitat derivada principalment pel paper passiu de l'administració educativa (Bonald 2019 i 2012) en l'aplicació de mesures preventives o correctores, així com a causa de la crisi econòmica i la conseqüent retallada en els pressupostos d'Educació. La responsabilitat de la política educativa recau en el Departament d'Educació, al qual li correspon vetllar per evitar la segregació escolar. El projecte de modificació i actualització del Decret 75/2007 (en fase d'exposició pública), que regula el procés d'admissió és, actualment, al punt de mira d'experts i institucions que des de fa anys denuncien l'existència d'aquest fenomen i estudien com i des d'on s'ha de combatre.

Abans d'arribar a aquesta fita (actualització de la legislació vigent), la constatació del Síndic i d'altres experts és que **des de l'administració educativa s'han dut a terme polítiques que, més que lluitar per combatre la segregació escolar, han contribuït a potenciar-la**. En són alguns exemples certes mesures com ara prioritzar la tria de centre o establir certs criteris de puntuació en el procés d'admissió, com el criteri d'atorgar 5 punts de desempat per familiar exalumne del centre sol·licitat en primera opció (Decret 10/2012, de 31 de gener, actualment ja derogat pel Decret 31/2019, de 5 de febrer.) En definitiva, tal com exposa el primer dels informes del Síndic (juliol 2016), la política educativa té el marge d'actuació suficient per combatre el fenomen. Per contra, les polítiques que s'han estat aplicat fins aquest moment han estat clarament ineficaces.

Alguns municipis de Catalunya, molts dels quals tenen elevats índexs d'immigració, han apostat per aplicar mesures de lluita contra la segregació escolar molt concretes i eficaces, fent ús de manera activa de tots els instruments que estableix l'ordenament jurídic per combatre la segregació escolar des del territori, la qual cosa demostra que **la limitació en competències educatives no és un fre per a l'aplicació de mesures dins del marc legal vigent**. Amb la iniciativa indiscutible, la professionalitat i el compromís dels tècnics municipals, han aplicat certes estratègies a escala local que els han permès assolir amb èxit uns nivells molts baixos o gairebé nuls de segregació escolar. Per aconseguir-ho ha estat imprescindible comptar amb la complicitat de tota la comunitat educativa, la voluntat política de l'administració local i la coresponsabilitat amb el Departament d'Educació. En tenim alguns exemples a Bonal, 2007; Roura i Martí, 2019, i als informes del Síndic 2016.

Entre les causes detectades com a afavoridores de segregació escolar, els estudis i recerques analitzades en destaquen algunes que, pel seu impacte en diversos àmbits dels entorns socials dels centres educatius, ciutats i barris, han estat especialment negatives:

1) **Onades migratòries i arribada massiva d'alumnat nouvingut**. Tot i que els experts afirmen que aquesta no és la principal causa del fenomen de la segregació escolar a Catalunya, sí que constaten que l'ha intensificat i l'ha fet visible (Besalú, 2016; Rambla, 2009, González i Benito, 2007), degut bàsicament als efectes de la segregació residencial, que ha augmentat sobretot en els últims anys de crisi econòmica (Bonald, 2019). Tot i això, la segregació escolar supera la segregació urbana, la qual cosa, segons Bonal (2007), dóna un cert marge d'aplicació per a les polítiques educatives.

2) **Dinàmiques en els processos d'admissió.** Aquest és un dels tres grans àmbits en els quals es centren els informes del Síndic de Greuges del juliol i novembre de 2016, i el Pacte contra la segregació escolar a Catalunya. Les mesures que s'han desplegat a partir del Decret 75/2007 no han estat suficients ni tampoc efectives. Tot i que sí es poden desplegar mesures en altres àmbits legislatius, com la LEC (Llei d'Educació de Catalunya, 2009), el marge d'acció no és suficientment ampli ni flexible.

3) **Infrafinançament del sistema educatiu.** El dèficit de finançament públic al sector educatiu provoca que part dels serveis hagin de ser finançats directament per les famílies, la qual cosa és una contradicció amb el principi de gratuïtat en l'accés a l'educació pública i provoca desigualtats.

4) **Competència entre centres i lliure elecció de les famílies.** La majoria dels textos recollits en aquest compendi coincideixen en qualificar la lliure elecció de centre per part de les famílies com una mesura que pot ser generadora de segregació escolar, sempre i quan s'entengui la tria de centre com un dret individual, sense implicacions col·lectives (Besalú, 2016; Síndic de Greuges, 2016). Hi ha alguns textos que incideixen especialment en aquest aspecte, com el de Alegre, Rambla i Valiente (2008), Alegre i altres (2010) i Rambla (2011). Tal com exposa el Síndic (2019), el dret d'elecció de centre s'ha de conjuminar amb el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats i ha de garantir l'equitat entre l'escolarització de l'alumnat i la possibilitat d'escollir centre.

Signatura del Pacte contra la segregació escolar per part de la representant del Col·lectiu d'Escoles contra la Segregació, que agrupa diverses AMPAs de centres desfavorits. Foto: Col·lectiu d'Escoles contra la Segregació.

Un cop feta la diagnosi dels factors que incideixen en la segregació escolar, de les solucions

proposades des dels estudis i recerques analitzades se'n poden destacar la importància de **desenvolupar polítiques actives sobre la programació de l'oferta i en la gestió del procés d'admissió**. En aquest cas, les mesures a prendre anirien en la línia d'ordenar la planificació de l'oferta educativa; donar més importància als òrgans i instruments municipals, com les Oficines Municipals d'Escolarització (OME) o les Comissions de Garanties d'Admissió (CGA); regular adscripcions i zonificacions: creació de zones educatives heterogènies (inframunicipals, intermunicipals o supramunicipals); gestionar la reserva de places per alumnat NEE; determinar les reduccions i ampliacions de ràtio i fomentar l'acompanyament a les famílies per tal que disposin de la informació necessària per entendre els processos.

Pel que fa al finançament, el Pacte contra la segregació escolar planteja avançar en la gratuïtat de l'ensenyament mitjançant l'**augment de finançament tant als centres públics com als concertats**. En l'àmbit de l'aplicació de polítiques que promoguin la igualtat en les condicions d'escolarització que ofereixen els centres, s'ha de destacar la importància de promoure bones pràctiques educatives en l'àmbit local i l'impuls de projectes de renovació i innovació educativa, com el programa Magnet, impulsat per la Fundació Bofill. I en l'establiment de pactes que vetllin per l'aplicació efectiva d'aquestes mesures.

El compendi que us presentem és un recorregut per un procés de diagnosi i estudi del fenomen de la segregació escolar, des del mateix moment en què es pren consciència de la preocupant situació de segregació existent als centres educatius de Catalunya, passant per l'estudi de les causes que la generen, les conseqüències que se'n deriven i la proposta d'accions i mesures per a combatre-la. És un debat que s'està desenvolupant des de fa dècades i que actualment torna a estar al centre d'atenció de la comunitat educativa, arran de la signatura del Pacte contra la segregació escolar.

La situació actual que estem vivint ha posat de manifest la urgència d'establir i aplicar mesures i protocols contra les desigualtats en l'àmbit educatiu, desigualtats que s'han agreujat arran del tancament dels centres educatius. **El confinament ha afectat principalment i en major grau a les famílies més vulnerables**, que han patit greus dificultats per seguir les classes en línia, disposar dels materials d'estudi o formalitzar la sol·licitud de preinscripció de manera telemàtica. El Departament d'Educació ha establert mesures concretes per facilitar el seguiment de la preinscripció de l'alumnat amb necessitats educatives. Tot i això, cal continuar actuant. Ara més que mai és necessari que el món educatiu pugui acollir-se a una legislació que estableixi uns protocols d'actuació que permetin aplicar mesures concretes per treballar conjuntament en la lluita contra la segregació escolar.

Us convidem a pensar-hi i a extreure les vostres pròpies conclusions a través de la lectura dels textos que hem recopilat:

Articles de referència:

- Bonal, X. (2019) Un pacte contra la injustícia educativa
- Rambla, X. (2008) The new Other Catalans at school: decreasing unevenness but increasing isolation
- Rambla, X., Valiente, O., Alegre, M. A. (2008) L'elecció de centre escolar a Catalunya. Elements per a un debat
- Rambla, X. (2011) The politics of school choice in two countries with large private-dependent sectors (Spain and Chile): family strategies, collective action and lobbying
- Collet, J. i altres (direcció Xavier Bonal) (2012) Municipis contra la segregació escolar
- Collet, J. (2019) sobre el llibre de Bonal, X. i Bellei, C. Understanding school segregation: patterns, causes and consequences of spatial inequalities in education
- Bonal, X. i Cuevas, J. (2019) Combatre la segregació escolar: de l'amenaça a l'oportunitat. Propostes de política pública per a les eleccions municipals del maig de 2019

- González, I. i Benito, R. (2007) Processos de segregació escolar a Catalunya
- Alegre, M.A., Benito, R., Chela, X. i González, S., (2010) Les famílies davant l'elecció escolar. Dilemes i desigualtats en la tria de centre a la ciutat de Barcelona
- Alegre, M. A. (2017) Polítiques de tria i assignació d'escola: quins efectes tenen sobre la segregació escolar?
- Fundacio Bofill (2017) Vídeo de presentació de l'acte *La segregació escolar: la gran assignatura pendent a Catalunya*
- Roura, A. i Martí, M. (2019) El Pla d'Escolarització Extensiva. El cas de Banyoles
- Síndic de Greuges (2008) La segregació escolar a Catalunya
- Síndic de Greuges (juliol 2016) La segregació escolar a Catalunya I: la gestió del procés d'admissió d'alumnat
- Síndic de Greuges (novembre 2016) La segregació escolar a Catalunya II: condicions d'escolarització
- Síndic de Greuges (2019) Pacte contra la segregació escolar a Catalunya
- Besalú, X. (2016) Para un futuro con más optimismo: reexaminando aciertos, logros, excesos y omisiones en las políticas y prácticas educativas
- Besalú X. (2017) La segregació escolar, un mal evitable